

Lausunto: Hallituksen esitys laiksi kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta (VN/10928/2025)

Kuurojen Liitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä, joka koskee kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamista. Kyseessä on historiallinen ja kansainvälisesti merkittävä ja ainutlaatuinen prosessi, joka tunnustaa viittomakielisten yhteisön kokemukset ja edistää yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Kuurojen Liitto tukee prosessia ja korostaa, että sen viittomakielisyys on turvattava kaikissa vaiheissa. Prosessi tulee toteuttaa nelikielisesti: suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä suomeksi ja ruotsiksi. Lain myötä mahdollistetaan tärkeä yhteiskunnallinen prosessi, jonka tavoitteena on dokumentoida kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneet oikeudenloukkaukset ja syrjintä. Lisäksi prosessissa lisätään tietoisuutta ja tehdään ehdotuksia, joilla luodaan pohjaa sovinnolle Suomen valtion ja yhteisöiden välillä.

1. Lain tavoite

Lain tavoitteena on mahdollistaa kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttaminen tarkoituksenmukaisella ja luottamusta vahvistavalla tavalla. Kuurojen Liitto pitää tätä tavoitetta erittäin tärkeänä ja katsoo, että sen saavuttaminen edellyttää oikeudellisesti kestävää ja selkeää sääntelyä erityisesti tietojen keruun, käsittelyn ja arkistoinnin osalta.

2. Sihteeristön tehtävät ja suhde muihin toimijoihin

Laki on luonteeltaan ns. täsmälaki, jossa säädetään sihteeristön tehtävistä, tiedonsaantioikeudesta, rekisterinpitäjyydestä ja arkistoinnista. Vaikka oikeusministeriön asettama ohjausryhmä ja hallituksen hyväksymä mandaatti eivät ole suoraan lain sääntelykohteita, ne muodostavat yhdessä lain kanssa prosessin perustan. Sihteeristön itsenäisyys suhteessa sekä oikeusministeriöön että ohjausryhmään on hallituksen esityksessä määritelty tarkoituksenmukaisesti. Itsenäisyyttä ministeriöön nähden voidaan tarvittaessa tarkentaa erillisellä sopimuksella.

Loppuraportin osalta on olennaista, että se on saatavilla kaikilla neljällä kielellä: suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä suomeksi ja ruotsiksi.

3. Tiedon kerääminen ja käsittely

Esitys tuo hyvin esille kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin erityispiirteitä tiedonkeruun osalta, jotka täytyy huomioida työn järjestämisessä sekä lainsäädännössä. Esityksessä kuvataan, että syrjinnän ja oikeudenloukkausten dokumentoinnin keskeinen keino tulee todennäköisesti olemaan kuulemisten järjestäminen ja kuulemisissa saadun tiedon analysointi ja raportointi. Kuulemisissa tulee esille tietoa kuuroudesta ja monista hyvin henkilökohtaisista asioista. Kuulemiset on tallennettava, mikä tarkoittaa viittomakielisten kuulemisten videoimista. Tämä puolestaan johtaa siihen, että henkilö on videolta tunnistettavissa, vaikka nimeä ei mainittaisi.

Tietojen keruu perustuu vapaaehtoisuuteen. Sihteeristön käsittelemä aineisto sisältää erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvaa tietoa sekä tietoa mahdollisesti myös kolmansista henkilöistä, jotka eivät itse ole osallistuneet prosessiin, mutta heidän tietojansa tulee käsittelyyn kuulemisissa. Videoidut viittomakieliset aineistot ja henkilöiden tunnistettavuus edellyttää erityistä huolellisuutta tietosuoja-asetuksen mukaisesti. Kuulemisista saatava aineisto on keskeinen osa prosessia, ja sen käsittelyn luotettavuus vaikuttaa suoraan koko työn uskottavuuteen. Kannatamme esitystä tältä osin, jotta prosessi on sujuva ja tietoa voidaan kerätä tarkoituksenmukaisella tavalla.

On kuitenkin tärkeää huomioida, että prosessiin osallistuvien on saatava riittävästi tietoa siitä, miten heidän tietojaan kerätään, käsitellään, säilytetään ja mahdollisesti hyödynnetään myöhemmin. Sihteeristön tiedonantovelvollisuudessa on tärkeää varmistaa, että prosessiin osallistuville annettava tieto on saatavilla aina kaikilla prosessin neljällä kielellä: suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä suomeksi ja ruotsiksi. Tämä on olennaista, jotta osallistujat voivat aidosti ymmärtää tietojen keruun ja käsittelyn periaatteet.

Tiedon keruussa on myös tärkeää huomioida mahdollisuus kerätä tietoa sovintoon liittyvästä tehtävästä, ei vain menneisyyden ja nykyisyyden kokemuksista. Kuurojen Liitto yhtyy eduskunnan oikeusasiamiehen esittämään näkemykseen tämän tiedonkeruun tärkeydestä.

Esityksessä on tuotu hyvin esille myös se, että prosessiin osallistuu myös muita toimeksiannosta toimivia, kuten tulkkeja, kääntäjiä ja muita tarvittavia asiantuntijoita, joita koskevat vaitiolovelvollisuus ja salassapitosäännökset. Tämä on tärkeää, sillä sihteeristö ei voi yksin vastata kaikesta aineiston käsittelystä – erityisesti kun prosessissa on huomioitava kaikki kieliryhmät ja erityistarpeet yhdenvertaisesti.

4. Oikeus saada tietoa viranomaiselta

Hallituksen esityksen mukaan sihteeristöllä olisi oikeus saada tietoa viranomaiselta salassapitosäännösten estämättä, jotta sihteeristö pystyy selvittämään kuurojen ja viittomakielisten kokemia syrjintää ja oikeudenloukkauksia. Esitys tuo esille, että tietopyynnön tulee liittyä viranomaisen menettelyyn, joka on riittävän vakava, että siinä voisi olla kyse oikeudenloukkauksesta tai syrjinnästä. Kuurojen Liitto kannattaa esitystä, mutta tuo esille, että yksityishenkilöiden ja prosessiin osallistuvien tulee voida luottaa siihen, että heidän arkaluontoisia tietojaan käsitellään vain, jos se on ehdottoman välttämätöntä. Sihteeristön tiedonsaantioikeus ei saa myöskään vaarantaa yksilöiden oikeutta yksityisyyteen tai johtaa tarpeettomien tietojen paljastumiseen.

On tärkeää, että osallistujilla on myös mahdollisimman laaja oikeus vaikuttaa siihen, miten heidän tietojaan käsitellään. Kuurojen Liitto yhtyy tietosuojavaikuttetun näkemykseen siitä, että osallistujalla tulee olla laaja oikeus pyytää itseään koskevan aineiston poistamista.

5. Rekisterinpitäjä

Kuurojen Liitolla ei ole huomautettavaa rekisterinpitäjäkysymykseen. Esityksen mukaan sihteeristö toimii rekisterinpitäjänä. On tärkeää, että noudatetaan korkeaa tietosuojan tasoa vastaavalla tavalla kuin saamelaisten totuus- ja sovintoprosessissa on tehty.

6. Sihteeristön toiminnan päättyminen

Sihteeristön toiminta on lain mukaan määräaikaista. Kuurojen Liitto pitää tärkeänä, että laissa on mahdollisuus joustoon, sillä kahden vuoden määräaika saattaa osoittautua riittämättömäksi työn loppuun saattamiseksi. On myös tärkeää, että toiminnan päättyessä sihteeristö huolehtii aineiston käsittelystä, mahdollisesta anonymisoinnista ja asianmukaisesta siirrosta Kansallisarkistoon.

7. Arkistointi

Laissa säädetään, että sihteeristön työn päättyessä aineisto siirretään Kansallisarkistoon. Sihteeristön toiminta voi jatkua aineiston arkistoinnin loppuunsaattamiseksi. Arkistoitua aineistoa voidaan hyödyntää tieteelliseen tutkimukseen ja muihin hyväksyttäviin tarkoituksiin. Kuurojen Liitto kannattaa hallituksen esityksessään esille tuotua asiaa siitä, että arkistoidun aineiston käyttörajoituksia selvitetään lisää ennen lain asettamista (kohta 5.1). Tämä lisää ennakoitavuutta ja luottamusta prosessiin.

Lisäksi Kuurojen Liitto korostaa, että prosessiin osallistuvien henkilöiden tulee saada riittävästi tietoa aineiston elinkaaresta ja sen käsittelystä. Tämä koskee erityisesti sitä, miten ja missä muodossa heidän antamansa tieto säilytetään, kuka siihen pääsee käsiksi ja mihin tarkoituksiin sitä voidaan käyttää tulevaisuudessa. Tällainen läpinäkyvyys on edellytys luottamukselliselle osallistumiselle.

8. Lopuksi

Toivomme nopeaa aikataulua lain käsittelyssä ja hyväksymisessä. Kuurojen Liittoa on kuultu hyvin etukäteen, ja erityisesti viittomakielisen aineiston ja sen käsittelyn erityispiirteet on huomioitu esityksessä asianmukaisesti. Tämä luo hyvän perustan ja mahdollistaa sen, että kuurot ja viittomakieliset henkilöt voivat osallistua prosessiin turvallisesti ja yhdenvertaisesti.